

ILK BOLALIK-CHEKSIZ IMKONIYATLAR DAVRI

Norboyeva Ozoda Shayzoq qizi
Respublika o'рта tibbiyot va farmasevtika xodimlari
malakasini oshirish va ularni ixtisoslashtirish markazi
Jizzax filiali o'qituvchisi

Xamrayeva Zulayho Egamovna
Respublika o'рта tibbiyot va farmasevtika xodimlari
malakasini oshirish va ularni ixtisoslashtirish
markazi Jizzax filiali o'qituvchisi

Azimova Nodirabegim Zoxir qizi
Respublika o'рта tibbiyot va farmasevtika xodimlari
malakasini oshirish va ularni ixtisoslashtirish
markazi Jizzax filiali o'qituvchisi

Ushbu modulning maqsadi bolalar hayotining dastlabki yillari, xususan, bolaning ona qornidagi vaqtdan uch yilgacha bo'lgan davrning asosiy ahamiyatga ega bo'lgan bilimlarni oshirish va yangilash hisoblanadi. Shuningdek bu modul bolalarning neyrobiologik rivojlanish uchun muhim bo'lgan miya rivojlanishiga, hayoti davomida sog'lig'i, ta'lim olishi va xatti-harakatlarga ta'sir ko'rsatishga alohida e'tibor qaratiladi.

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta bolalik davrida amalga oshirilgan yoki amalga oshirilmagan narsa, individual darajada va butun jamiyat uchun uzoq muddatli oqibatlarga olib keladi. Bola salohiyatini oshirishi mumkin bo'lgan erta yoshdagi bolalarni rivojlantirish dasturlariga mablag' sarflash, keyingi davrda oldini olish mumkin bo'lgan narsalarni tuzatish uchun ko'proq mablag' sarflash zarurati bilan solishtirganda, adolatli va iqtisodiy jihatdan samarali yondashuv hisoblanadi.

Ushbu modul oxirida tinglovchi quyidagi savollarni tushunishiga yordam beradi:

- * Bolaning rivojlanishi nima
- * Hayotning dastlabki yillarida inson taraqqiyoti uchun qanday asoslar mavjud
- * Rivojlanish sohalari
- * Hayotning dastlabki yillarida miya rivojlanishi
- * Yosh bolalar uchun rivojlanayotgan, xavfsiz, rag'batlantiruvchi, oldindan aytish va sezgirlik munosabatlarning ahamiyatini tushunishga

BOLALIKNING DASTLABKI YILLARI

Bolalikning dastlabki yillari inson hayotidagi eng muhim rivojlanish bosqichi hisoblanadi. Ko'plab olimlarning fikricha bolalikning dastlabki yillari bolaning ona qornidagi vaqtdan boshlab sakkiz yoshga to'lganigacha bo'lgan vaqtni o'z ichiga oladi deb qabul qilishgan. Bolaning ona qornidagi vaqtdan boshlab uch yoshgacha bo'lgan davr miya funktsiyasi va o'sishi uchun juda muhimdir. Shuning uchun bolaga to'la-

to'kis ovqatlanish va tibbiy yordam va rag'batlantirish kerak. 3-6 yosh davrida bola savodxonlik ko'nikmalarini va fikrlash qobiliyatini egallay oladi, guruh faoliyatida ishtirok etadi va yaxshi obro'ga ega bo'ladi.

"Erta bolalik yillari – cheksiz imkoniyatlarning vaqti" ushbu modul erta yoshdagi bolalarning rivojlanishi haqida muhim ma'lumot beradi. U barcha bolalar (ayniqsa, kam ta'minlangan oilalar farzandlari) va ularning oila a'zolari optimal o'sish va rivojlanish uchun qanday qo'llab-quvvatlanishi kerakligi haqida gapiradi. Erta yoshdagi bolalarning sog'lom rivojlanishi uchun barqaror, prognozli va iliq munosabatlar nuqtai nazaridan g'amxo'rlik qilish jismoniy g'amxo'rlik va ovqatlanish kabi muhimdir.

* Bolaning hayotining dastlabki yillari juda muhim, chunki ular qolgan hayot uchun zamin yaratadi. Erta bolalik davrida xatti-harakatlar, vakolatlar va ta'lim modellari boshlanadi va o'rnatiladi; ijtimoiy omillar va atrof-muhit omillari genetik irsiyatni o'zgartira boshlaydi; katta miqdordagi miya hujayralari o'sadi; shuningdek, stressni bartaraf etishning biologik yo'llari ham yaratilgan.

* Dastlabki yillarida bolalar hayotning boshqa har qanday vaqtiga qaraganda tezroq o'rganadilar. O'z potentsialini to'liq amalga oshirish uchun ular sevgi va mehr-muhabbat, e'tibor, dalda va aqliy rag'batlantirishga, shuningdek, to'liq ovqatlanish va yaxshi tibbiy yordamga muhtoj,

* Hayotning dastlabki bir necha yillarida - tibbiy yordam, ovqatlanish, ijtimoiy ta'sir o'tkazish va rag'batlantirishni o'z ichiga olgan parvarish sifati - miya rivojlanishiga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

* Hayotning dastlabki yillarida miya rivojlanishi hayot davomida jismoniy va ruhiy salomatlik, ta'lim va xatti-harakatlarga ta'sir qiladi.

* Hayotning dastlabki yillarida ijobiy tajriba sog'lom miya muhitini yaratishga yordam beradi, chunki salbiy erda tajriba uni zaiflashtirishi mumkin.

* Bolalarning salomatligi, oziqlanishi, hissiy va intellektual rivojlanishiga bo'lgan asosiy ehtiyojlarini har tomonlama qondiradigan erda yoshdagi bolaning rivojlanishi dasturi bolalarga kelajakda qiyinchiliklarni bartaraf etishning malakasi va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun asos yaratadi.

* Erta yoshdagi bolalarni rivojlantirishga ko'maklashish bolalar huquqlarini amalga oshirish, aholi guruhlari (boy va kambag'al, shahar va qishloq) o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy bo'shliqlarni kamaytirish, shuningdek, bolalar va umuman jamiyatga nisbatan adolat surish uchun eng samarali strategiyadir.

II. NIMA UCHUN ERDA BOLALIK - CHEKSIZ IMKONIYATLARNING VAQTI

Hayotning dastlabki yillaridagi nochor yangi tug'ilgan chaqaloqlar va bolalardan ular yurish, gaplashish va muammolarni hal qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bolaning

rivojlanishi bolalarning ko'rish, eshitish, gapirish, harakat qilish, o'ylash va muammolarni hal qilish qobiliyatini namoyon etishning bosqichma-bosqich jarayonidir. Barcha bolalar shunga o'xshash qobiliyatlarni rivojlantiradilar, ammo bu ularning genetik foniga va atrof-muhit sharoitlariga qarab turli vaqtlarda sodir bo'ladi. Onaning yoshi va uning tanasida temirning muvozanati kabi omillar ham bolaning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Bolalar tarbiyalangan ijtimoiy va jismoniy muhit, odatda, qiziqish hissi, o'rganishga qiziqish va o'z-o'ziga ishonch hissini rivojlantira olishga ta'sir qiladi.

Rivojlanish jarayoni muayyan davrlarda amalga oshirilishi uchun unga aniq resurslarni kiritish kerak. Ushbu resurslarni investitsiyalash uchun ota-onalar, oilalar, sog'liqni saqlash xodimlari, o'qituvchilar, ijtimoiy xodimlar va boshqalarni o'z ichiga olgan bolaga g'amxo'rlik qiluvchi kattalar javobgar bo'ladi.

2.1 Rivojlanish sohasi nima?

Dastlabki yillarda bolalar nafaqat bo'y va vaznga ega bo'ladi. Ular bir necha yo'nalishda va sohalarda rivojlanadi. Umuman olganda, bular quyidagilarni o'z ichiga oladi:

* Jismoniy rivojlanish-harakatni o'zlashtirish, muvozanatni saqlash va tananing katta mushaklaridan foydalanish qobiliyatini rivojlantirishni o'z ichiga oladi (masalan, orqa va oyoqlarda joylashgan mushaklar va zinapoyaga chiqish, sakrash va ko'tarish uchun zarur bo'lgan) va kichik mushaklar (masalan, barmoqlarda joylashgan va kichik narsalarni manipulyatsiya qilish yoki qalamni ushlab turish uchun zarur bo'lgan); ushbu jarayonlar shunga mos ravishda katta va nozik motorikani rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

* Ijtimoiy-hissiy rivojlanish-bu bolaning munosabatlarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyatidir. Yosh bolalar do'st bo'lishni, guruh o'yinlarida ishtirok etishni, boshqalarga xushyoqishni, hamkorlik qilishni va adolat kabi tushunchalarning ma'nosini va o'z navbatida biror narsa qilish zarurligini, shuningdek, ijtimoiy vaziyatlarda maqbul va qabul qilinishi mumkin bo'lmagan narsalarni tushunishni o'rganadilar. Bolalar ishonchni, o'z-o'zini hurmat qilishni va his-tuyg'ularni nazorat qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

* Kognitiv rivojlanish-o'rganish qobiliyatini va murakkab fikrlash tarzini anglatadi. Dastlabki yillarda bolalar qiziqish uyg'otmoqda va ular "qanday qilib?", "qachon?" va "nima uchun?". Bolalarda konsentratsiyaning davomiyligi oshadi, ular vazifalarga e'tibor berishni va muammolarni hal qilishni o'rganadilar, ranglarni tanib, harflar va raqamlarni o'qishni o'rganadilar.

* Kommunikativ rivojlanish-tilni tushunish va og'zaki ehtiyojlar, fikrlar va his-tuyg'ularni ifodalash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Hayotning dastlabki yillarida bolalar bir yoki ikki so'zni talaffuz qilish uchun harakat qilishadi, keyin esa to'liq jumlar yordamida nutqni o'rganadilar. Bola taassurotlarni tasvirlab, o'tmish, hozirgi

va kelajak haqida gapirishni, suhbatlarda ishtirok etishni o'rganadi. Bolaning o'zi o'qigan kitoblardan hikoyalar va hikoyalarni tinglashga qiziqishi bor.

* Adaptiv ko'nikmalar-bolaning atrof-muhitga moslashish va muntazam ishlarni bajarishga moslashish qobiliyatini rivojlantirishni anglatadi. Erta bolalik davrida ko'pchilik bolalar kiyinish, ovqatlanish, suzish, tishlarini yuvish va kattalar yordamisiz hojatxonaga borishlari mumkin. Ular, shuningdek, ovqat paytida qoshiq va vilkalardan foydalanishni o'rganadilar, o'yinchoqlarini va kitoblarini tozalashga yordam berishadi va oddiy qoidalarga rioya qilishadi, masalan, yotish, o'ynash va ma'lum bir vaqtda ovqatlanish.